

"Heidgaarden"

Av O. T. Gran

I

I det lille, harmløse og velmente poem her i "Buskeruds Blad" forleden (13. febr.) undertegnet P., blev jeg saa rørende mindet om "Heidgaarden" at jeg bestemte mig til at forevige dens historie, da det for øieblikket ser ut til at det stedshistoriske bind av Sandsvørs saga maaske ikke kommer til at se dagens lys - av grunde som indtil videre kan forties.

"Heidgaarden" er gaarden Gaaserud på Sandsvørs vestkant i den øvre ende av Slemdalselvns nedslagsdistrikt. Paa denne gaard tilbragte jeg mine eldre barneaar og mine yngre ungdomsaar, fra mit femte til mit nittende aar da jeg reiste til Asker seminar. Kun et par gange har jeg for 40 aar siden gienstet det kjære sted med de mange minder fra den bedste tid i mit liv. Da de første indvandrere av den ariske folkestamme kom roende opover Laagendalen og slog sig ned i Sandsvør, omtrent midt imellem bygdens endepunkter med gaardene Bø som midtpunkt, (Sandsvør eller Sandhverven har oprindelig været navnet paa den flatbundede sandige kreds som nu utgjør Efteløt kirkesogn, strøket mellem Aannestadnesset og Hostvedtmoen) annekterte de fjeldstrækningene vestover mot Gierpen og Saude i Telemarken. Dengang var det ikke skogen som de vilde ha, men de store fangstfelter, særlig de mange store og fiskerike vand og elver. Da Slemdal vistnok meget senere blev optat av landnåmsmænd, var sandsvøringene nemlig kommet disse i forkjøpet. Slemdalselven var full av fossefald og ufarbar, hvorfor den fik navnet Sleima, som betyr en elv der er slem at befare. Det samme var ogsaa tildels tilfældet med selve dalen, forbi det nuværende Opdalsvand, hvor der indtil over midten av forrige aarhundre paa den østre side fandtes en sti som var rent styg at passere, især med hester. Og lenger nord mellem Hogstad og Vannebua var dalen helt avstengt til man fik brændt ind i fjeldet og utmuret en vei i en skraatliggende fjeldavsats, den senere Storeklev. Da fik man ogsaa sætre deroppe, som senere forvandlede til bosteder. Da fik Gaaserud en nabogaard, Grorud, som blev anlagt langt ind i den nyere tid, 2 a 3 aarhundreder efter kristendommens indførelse i landet, omtrent samtidig med Gaaserud. Før Gaaserud og Hoppestul blev anlagt som bosteder, var der vistnok i flere aarhundreder sæterstuller i disse til Sandsvør hørende store utmarker paa samme måte som vestenfor disse, hvor Gromstul og Bestul og Sæteret i Luksefjeld minder derom. Her var det Gierpensokningene som møtte op og underla sig strækningene omkring Fjeldvandet og Økteren, som i middelalderen kaldtes Elptir, d.e. Svanevandene. (I den Røde bok, s. 30, nævnes "Helligesdals vidr Elfti" nu Hellingdalen paa østsiden av Fjeldvandet, som har mistet ethvert spor av sit gamle navn, mens Økteren har beholdt det.) Videre nordover støter Saude og Hiterdal mot Sandsvør med en masse "stuler" og "buer". Her har ogsaa de gamle sandsvøringene gjort et indhug i fjeldterritoriet, saa de har faat Ravaldsjøen med. Dette strøk skal ifølge et tvilsomt sagn ha tilligget Hørtvet. Men det findes i den nyere tid at ha tilhørt Bø, Gunnes og Øien. Hoppestul tillaa Ligaardene, mens Myklevandet tillaa Evju, som det maaske har tilhørt helt fra landnaamstiden.

I middelalderen var Miklavatn opdelt i flere fiskeparter, som ses at ha gaat i handel og vandel. Disse parter laa i den nordre del av Mykle, og kan forbigaaes her.

I Sandsvørs sogneprestarkiv fandtes engang to oldbreve (i avskrift) hvorav det ene endnu er bevaret. Det angaar egentlig Hellebergmarken med nordre del av Myklevand og omhandler en gave til Efteløt-prestens bordhold av 2 pund ørret aarlig i Velevandene. Denne avgift sees at være betalt in natura av leilendingene paa Gaaserud helt til den i provst Klem den ældres tid (før 1796) bortfaldt fordi fiskebestanden - efter ydernes paastand - hadde avtat, saa avgiften ikke kunde leveres lenger. Datationen skrev sig altsaa fra den tid hele Myklevandet tilhørte Evju. Dokumentet paa prestegaarden som angives at skrive sig fra korsmesse om vaaren 1471, er meget mystisk, som senere skal paavises, naar dokumentet er citert; det lyder saaledes:

"Jesper Glatved, sorenskriver over Numedal og Sandsvær (1731-38) gjør vitterligt: At anno 1734 6. desbr. indfandt sig den dannemand Syver Anonsen, bornde paa gaarden Bø i Sandsvær, hos mig og overleverte mit 2 pergamentsbrev, skrevet paa det gamle norske sprog, og begjærte av mig at jeg samme på det nu brukelige maal vilde oversætte, som jeg ham ikke kunde nægte og lyder samme ord for ord tranlatert saaledes som følger":

"Alle mand som dette brev ser eller hører, sender Bjørn Sigurdsson, Guttorm Taraldsson, Alv Tormodsson og Ellev Ellevsson, lagrættesmend, "Guds vederkvægelse og velsignelse" kundgjørende at onsdagen efter Korsmesse om vaaren anno dommini 1471 var vi paa Efteløt i Sandsvær, hørte vi der Knut lensmand fremledte 2 mands vidner, som saaledes hette: Anon Halvorsen og Erland Jonsen, og svor paa bok med fuld einstav at Myklevandet og Omsbu og tvende Krokvand og tre Verlevand ligger til Heiberg saterskog, Myklestulen og fiskevandene, Ingeborg Tronsdatters rette odel, og gav hendes gamle forfædre av de tre Verlevand to pund ørret, hvert aar til Efteløtpresten, og mere aatte presten ikke til bordhold i vandene eller sateren eller den saterskog som Heiberg hadde og ligger i Sandsvær i Efteløt sogn. Til sandhed trykker vi vore signeter herunder". - Glatved tilføier: Signeterne hadde været 4, underhængt og trykket i voks, hvorav der dog nu ikkun var tre, saasom det 4de var borte og hangde saaledes: (L.S.) (L.S.) (L.S.)

Av det andet brev findes: "Alle mand, de som dette brev se- -) (Ingen av brevene findes i Sandsvørs pantebøker)

Det som gjør det bevarte brev mystisk er at Knut lensmand (Knut Bjørnsson, ca. 1550-ca. 1580) og Ingeborg Tronsdatter, Tore Asbjørnsson Evjus kone, (arveskifte efter begge 27. juni 1598) levde 100 år efter den i dokumentet angivne dato. Glatveds egenhændige oversættelse (d.v.s. skriften er hans) indledes av ham med bemærkning om at dokumentene var skrevet paa pergament og i det gamle norske sprog, mens papir og dansk sprog allerede var i bruk på lensmand Knut Bjørnssons og Ingeborg Tronsdatters tid, hvorfor brevet uten tvil er falskt. Men originalen, som Syver Bø naturligvis tok med sig, er formentlig gaat tapt, saa dets egthet ikke kan konstateres. (For ca. 20 aar siden kjøpte riksarkivet et pergamentsbrev fra Bø. Sælgeren var Torvald Gran. Riksarkivari Huitfeldt-Kaas kom derfor ind til mig og bad mig se paa det. Det var avfattet på oldnorsk og omhandlet grænsen for Raie litt før 1400. Da jeg mente at skriften var yngre, navnlig de store bokstaver, sa han: "Ja, de er slik", og saa slog han et par krøller i luften med fingrene, "brevet er falskt". Og saa fortalte han, at han hadde opdaget flere falske brev fra Buskerud henimot 1600-tallet, hvorpaa jeg fik læse korrektoren til en avhandling derom, hvori han gjorde gjældende at falskneren var en mand fra Sigdal.) Historisk set er dokumentet vistnok rigtig, forsaavidt som Gaaserud ydet 2 a 3 bismerpund fisk fisk om aaret til Efteløt-repsten, men for naboeiendommen Hellebergskogen, hvilket Gaaserud-bøndene naturligvis ikke vidste.

Paa Evju bodde der på 1400-tallet en mand som het Ellef Dyresen, hvis datter blev gift med Besse Aasulfsen (Bø?) Besse kjøpte 1502 og 1505 parceller i vestre Evju, og hadde flere barn, deriblandt Ragnhild Bessesdatter, Tore Asbjørnsens mor (Tors far kaldes 1543 Asbjørn Evju). Tore var - som nævnt - gift med Ingeborg Tronsdatter, hvis mor hette Jørund Styrlaugsdatter, men hendes far kjendes ikke. Ellef Dyresen hadde en bror som hette Tollef Gravdal og var far til Dyre Tollefsen Gravdal. Mellem disse brødre blev antagelig Myklevandet delt. Ellef beholdt den nordre del og Tollef fik den søndre del eller Gaaserud. Derpaa eide sønnen Dyre Tollefsen gaarden, som gik over til hans to sønner, Asbjørn Dyresen paa Skui med 2 lispd. og resten 3 lispd. hadde Ole Dyresen Gravdal, som før 1661 blev eneeier. Nogen aar efter hadde den bekjendte Tønsbergborger og borgermester sammesteds, Anders Madsen, som var den tids største eiendomsbesidder paa Vestfold, faat tilkjøpt sig Gaaserud og maaske naboeiendommen Grorud i Slemdal.

Madsen var født i Haderslev 1605 og døde i Tønsberg 19. novbr. 1670. Begge gaardene var derefter i hans arvingers eie under enken Karen Olufsdatter Strangers besittelse i uskiftet bo med Tønsberg-tolderen Mads Gregersen som fuldmægtig. Fru Karen døde 4. oktbr. 1698. Imidlertid var realisationen av hendes eiendomme forlængst begyndt, idet en mons. Michael Isakssøn i Skien var kommet i besiddelse av begge gaardene (skyld i hud hver), som han 7. april 1685 solgte til statholder Ulrik Fredrik Gyldenløve ved landkommissær Fr. Mercker.

I samme handel skulde Evjusøter (Myklestulen) med Hellebergskogen ogsaa medfølge. Men ved skjøtets tinglæsning paa Bø stevnestue 19. april 1696 nedla bønder i Sandsvør indsigelse derimot. Denne protest lot "fogden antegne til videre at kundgjøre kr. landkommissæren". Protesten blev godtat. Først 7. mars 1710 blev Evju søter solgt for 300 rdl. til grev Daneskiold-Laurvigen av eierne Timand Toresen Hostvet og Hans Kristensen Aaker, som et par maaneder før hadde kjøpt en fjerdepart i eiendommen. Efter U. F. Gyldenløve blev Larviks grevskap overdrat til sønnen Ferdinand Anton Daneskiold til Samø og Laurvigen (f. 1688, d. 1754). Den 11. desbr. 1763 solgte enkegrevinden, Anna Joachime von Ahlefeldt grevskapet til sønnen Christian Conrad von Ahlefeldt-Laurvigen for 21 819 rdl. I mellemtiden hadde en slægting av ham, Fredrik Ludvig Daneskiold, bestyrelsen av grevskapet. Da Christian Conrad v. Ahlefeldt døde 1783, fik grev Fredrik Ahlefeldt Laurvigen godset, som han solgte til hs. maj. kongen 25. juni 1805 (skjøte 11. novbr. 1808) Kong Fredrik d. 6. solgte i 1817 grevskapet til et interessentskap som 18. november 1835 overdrog det til dansk geheime-konferensraad Fredrik Treschow for 410 000 spd. Han lot det bestyre av sin søn Michael Treschow som fik skjøte paa det 5. septbr. 1854. Av ham fik min far i 1857 forpagtning av Gaaserud. M. Treschow gav 1/2 mill spd. for godset. Efter ham fik sønnen Fritz Wilhelm Treschow og efter ham hans brorsøn, den nuværende eier, Fritzøe gods.

"Heid'gaarden" artikkel nr. II

Naar heigaarden Gaaserud er anlagt kan ikke bestemt sies. Men jeg er tilbøielig til at tro at den er ryddet i det 12. aarhundrede, da saa meget nyland blev optat. Den nævnes rigtignok ikke i skattemandtallene før aar 1645, da Mattis Gaaserud betalte 12 skilling i kopskat for sig og sin hustru, og gaarden anføres som "ødegaard", den laveste av de 4 gaardgrupper paa den tid: fuldgaarder, tredingsgaarder, halvgaarder og ødegaarder. De høie aakerreiner fremkaldt ved lang tids pløyning i skraabakkene, tyder paa høi alder. Disse findes særlig ved de gamle tomter, hvor husene oprindelig stod til nye huser i 1789 og 80 blev opført der hvor øvre Gaaseruds huser nu staar. Gaardens første rydningsmand har baaret det gamle norske navn Gasi, og gaardsnavnet Gaaserud forekommer i flere bygder paa Vestfold, hvortil Sandsvør den gang hørte, saaledes i Sande, Andebu, Lardal og Tjølling samt Gaasholt i Hedrum. (Forresten har man Gaaserud på Modum, som nævnes i den røde bog 1395, Gaaserud i Lier, som nævnes i 1391, og flere gaardsnavne med Gasi som forledd. Disse eksempler viser at stedsnavnet Gaaserud er av høi ælde, dog ikke ældre end aar 1 000.) Mandsnavnet Gasi forekommer kun langt tilbake i middelalderen, men ikke i nogen større almindelighet. Under en samtale med professor Oluf Rygh uttalte jeg min forundering over et saa gammelt bosted saa høit tilfjelds. Nærmeste nabogaard mot syd var dengang Hogstad i Slemdal og mot nord Aamholt, Hjørnes og Røsholt i Sandsvør. Rygh svarte hertil at det kan ha været en mand som "ikke for sine dyders skyld" hadde søkt ditop. Men stedet var jo i en henseende et eldorado på den tid på grund av sine mange fiskerike vand og elvedrag.

Der blev drevet et intenst fiskeri i middelalderen i nordenden av "Miklavatn" som kaldes Hobergsluten. Men om fisket i Storfjorden og Sørfjorden findes ingen efterretninger. Gaaserud har i den sidste del av middelalderen, maaske før aar 1400, tilhørt Gravdal i Tuft sogn, men i de efter den sorte død opbevarte oldbrev vedkommende denne gaard findes ikke Myklevandet omtalt. At her meget tidlig har været sætre og fiskehytter, kanske før Gaaserud blev anlagt, er meget rimelig. I min barndom saaes "grundmurer" med skorstensrøiser fra gamle seterbuer og spor efter brønder i nærheten baade i Gaaseruds øvre jorde og på nordre og søndre Gaaserudplads. Mere end en gang har jeg dvælt ved disse rudimenter og filosofert derover, og her fødtes de historiske interesser som jeg senere har pleiet og utviklet.

Gaaserud som særskilt matrikulert bruk med 7 lispund tunge, senere 5 lispund eller en huds skyld, anføres i matrikkelen av 1667. Da var allerede gaarden saapas utviklet, at den hadde 4 kjøer, 1 ungnaut, 6 sauer og 1 hest. Den saadde 2 tønder og avlet 20 skippund høi. Det oppgis at den hadde lit sagtømmerskog (!), og brukeren Mattis blev paalagt at plante humleggaard. Der ser ut til at han har hat fuld dispositionsret over gaarden med alle tilliggende rettigheter og forpligtelser. Hans kone, Ingrid Larsdatter, døde 1707, 90 aar. I 1688 nævnes Trond Mattisson som gaardens bruker. Men da gaarden i 1685 kjøptes av U. F. Gyldenløve og blev underlagt Larviks grevskap, maa forholdene paa Gaaserud ha forandret sig saaledes at Trond ikke har villet bo der og har fraveget gaarden til fordel for sin svoger Torkel Torgersen som i 1679 blev gift med hans søster Marte Matisdatter. Hun døde 1691, 39 aar. De hadde 4 sønner: Torger, født 1678, Mattis, født 1684, død 1687, Amund, født 1687 og Lars, født 1690, vistnok opkaldt efter morbroren Lars Mattisson Gaaserud som døde samme aar, 29 år gl. Trond Gaaserud fik 1686 sogneprest Thurmans sæter i Surlien til beboelse. Han var saaledes den første rydningsmand i Surlien. Her døde han 1692, 57 aar gammel. Hans far Mattis Trondsen var sidst kommen fra Vergenes i Hvarnes anneks til Hedrum, og kom neppe til Gaaserud "for sine dyders skyld". Trond Vergenes hadde "en hel flok sønner" (Lorens Berg: Hedrum, side 469) men Mattis nævnes ikke. Et par av brødrene var med i knivstikhistorier, og nogen slik har vel Mattis ogsaa været med paa. Søsteren Anne Trondsdatter blev gift med Arne Sørensen, nordre Odberg. Deres søn Tron Arnesen kom til søndre Baarnes i Hvarnes og blev gift med brukers datter, Sonnei Andersdatter. De hadde 3 barn: 1. Sønnen Torger, hvis datter Helvig var gift med Anun Prestegaarden i Slemdal. Her var de to andre fadder i 1778: Arne Tronsen Baarnes og Anne Trondsdatter Gaaserud i Lardal. Slekten bor endnu paa Baarnes. Det kan ikke sees at Trond Gaaserud var gift eller hadde barn. I 1664 nævnes Jens Mattissen Gaaserud, og at gaardens eiere da var Ole og Dyré Gravdal. Denne Jens Mattissen kaldes 1666 "skattedreng", og betalte 2 mark i kopskat. Han hadde sønnen Tollef Jenssøn, født samme aar. Han blev gift 1690 med Anne Andersdatter Finnerud og var i 1734 husmand under Landsverk. Ved denne tid er Gaaserud maaske blitt 2 bosteder, idet en løkke paa nordsiden er blitt bebygget. Den fik derfor ogsaa navnet Løkke. Jeg er ikke sikker paa om ikke delingen er yngre. Den nævnes første gang 1780, da en Kristen Larsen fik bygsel paa den. Det er mulig at Torkel Torgersen eller Jens Mattisson har bodd der. En gammel stuetomt (hvis det ikke er en sætertomt) søndenfor den flotte to-etages bygning som blev opført i 1780-aarene, en kopi av Gaaserudbygningen, taler for at delingen er gammel. Besitterne kaldte sig ogsaa efter "hovedgaarden", hvortil de svarte en avgift av 2 rdl. aarlig. I 1801 hadde Gaaserud bare Løkke og Dammen som pladser. Arkoset, som var til 1784, stod da formentlig øde.

Den ovenfor nævnte Tollef Jensen Gaaserud var i 1737 vidne i en delesak i Sørmyrmarken, og opplyser da, at han husket at U. F. Gyldenløve kjøpte Gaaserud 1685 og Hellebergmarken 1720. Tollef var altsaa opvokset på Gaaserud hos sin tante Marte Mattisdatter. Baade han og Torkel Torgersen forsvinder ved Martes død.

Saa kommer der en mand til Gaserud som hette Thore Eriksen, begravet ved Efteløt 17. febr. 1727. Hans kone var ganske vist en Live Jonsdatter Gaaserud, som 1737 var 80 aar gammel. Hun var født på Foss i Botne, tjente først hos sin moster paa Hjørnes og derpaa i prestegaarden til hun blev gift. Saa bodde hun en tid i Siljan og siden paa Gaaserud. Thore Gaaserud hadde sønnen Erik, født 1699 og døde 1706, og sønnen Ole, født 1701. Desuten døde i 1698 et barn for ham, 1/2 aar gammel. Hans "kone" nævnes 1707 sammen med Peder Finnerud og Even Siljan som fadder til Ole Jonsen Groruds søn Paal som blev døpt i Efteløt kirke, rimeligvis for at slippe aa reise helt til Eidanger, hvortil Slemdal dengang var anneks. Antagelig hadde Thore Gaaserud ogsaa sønnen Jon, hvis datter Live Jonsdatter Grorud maa være opkaldt efter bedstemoren paa Gaaserud. Live var født i 1748 og døde 1809. Hendes mand Nils Helgesen Grorud, senere i Toa, var født 1747 og døde 1804. De blev gifte i 1780. Søsteren Anne Jonsdatter Grorud var gift med Jens Johannessen Grorud, som hadde to døtre, Ingeborg og Anne, født henholdsvis 1777 og 1780. Anne Jonsdtr. døde 1787, 37 aar gammel.

I 1737 oppgis Gaaserud at føde 3 kuer, 3 sauer og 1 hest; den maa saaledes ha gaat noget tilbake fra 1667. Den bruker som efter 1725 avløste Thore Eriksen hette Hans. Om ham vet jeg ikke mere end at han i 1730 hadde tvillingbarnene Ole og Hans til daaben i Efteløt kirke. Gaarden disponertes av Hølie Kiøldsen paa nedre Li, som 8. oktober 1712 bygslet den av greven. Gaardens skyld, 5 lispund oppgives, saa det var ikke bare en liten anpart som Hølie fæstet. Han hadde rimeligvis sæter der. Buaakern og Bukollen minder ved siden av butomten ved siden av veien i øverste del av jordet herom. I 1723 tilføies, at gaarden hadde "god skog, 2 mil fra bygden og kan ikke neddrives. Mastelig lunde". Den 21. oktober 1721 lot Hølie Lie med sorenskriver Glatved og 6 laugrettesmænd skogen 1 1/2 fjerding sydost for gaarden syne, fordi en skogbrand noget før hadde herjet og "ilde ødt omkring sig". Kun en furuli hadde tat nævneværdig skade, ellers hadde ilden gaat over fiøld og myr. Ilden var opstaat indenfor Lardals grænse. Hølie Lie opgav fastet 1731. Den 4. juli samme aar blev den av Laurviks grevskap ved forvalter Jens Kiøldmann bortforpagtet til Ole Nilsen Mølum, som skal ha været fra Mølums prestegjæld i Telemarken, hvis han ikke har været fra Mølum i Nes i Hallingdal, hvad jeg helst vil tro fordi hans og hans søns eftermans paa Gaaserud var fra dette prestegjæld. Han hette Ole Olsen Eidal og overtok gaarden..... X
Nils Olsen gaarden i 13 aar efter sin far Ole Nilsen ifølge fæstebrev av 27. febr. 1747. Han hadde hugstret osv., men maatte ikke indta halvnings-eller husfolk paa gaarden uten tillatelse. Skylden frømdeles 5 lispund. Byggselspenger 5 rdl. plus 16 skilling til Kristiania Waisenhus. Skjøte utstedt paa grevens vegne av "Hs. mais. Høitbetrodde geheimeraad, kammerherre og underdanige tiener og naadigst beskikkede amtsforvalter Jeg Ole Christian Legaard". Gienparten er undertegnet Nils Olsen Mellem.

HEID'GAARDEN

Av T. O. Gran

III

Nils Olsen Møhlum flyttet til Lindsholm i Lardal i 1760, og Ole Olsen Eidal overtok gaarden Gaaserud samme aar. Han var søn av Ole Hansen Eidal i Nes i Hallingdal og døpt i Nes kirke 10. juni 1708. Han blev viet paa kongebrev i Flø kirke 30. septbr. 1733 med Ingeborg Kristensdatter, født 1710, død paa Gaaserud 1779. Skifte aapnedes 18. novbr. 1779 paa tingstedet Aker. Registrering avholdt av lensmand Timand Rogstad 2. novbr. s. a. Gamle Ole Gaaserud var da syk og sengeliggende. Som arvinger meldte sig ældste søn Hans's to barn Ole og Ingeborg ved sin verge (Farbroren Kristian Olsen Hiarnes), de var henholdsvis 6 og 8 aar. Personlig møtte sønnerne Ole, Kristen, Arne, Elling og Klemet Gaaserud samt svigersønnen Even Olsen, gift med datteren Ingeborg. Desuten en datter til som ogsaa het Ingeborg, og var fæstet med Siul Olsen Bessue fra Saude. Klemet forlangte auktion over løsøre avholdt før jul, da gaarden laa 2 mil fra bygden, og der senere kunde komme stor sne, hvilket ogsaa skedde saa ingen auktion blev avholdt. Skiftet blev utsat til 8. juli 1780. Da var gamle Ole selv tilstede. Auktion var da avholdt 2. juni s. a. "og alle ting blev vel betalt". Boets indtægt var noksaa stort efter den tids sedvanlige beløp, nemlig 214 rdl, 3 mark og 5 skill. Kreditorerne fik fuld dækning, hvorav 87 rdl. 19 skill. til grevskapets "saug-og kullebrukskasse", og boet gav arv til barnene, uagtet der intet odelsods var. De lange forhandlinger om forskjellige gjeldskrav, hvorav en del ikke kunde bevisliggjøres og derfor henvistes til privat rettergang, skal i forbigaa. Vi faar vite at husene var i samme stand som da Ole mottok gaarden, og at tømmer laa ferdig til nye huser. Gaardens aker og eng hadde Ole mere end fordoblet. Der var nu 4 hester, allesammen blakke av farve, taksert av vurderingsmændene Sven Oterbæk og Ole Halvorsen Aannestad for henholdsvis 24, 18, 8 og 6 rdl. De to første har efter datidens priser været meget fine dyr. Desuten nævnes 3 mælkekjør og en sort okse samt en netop solgt okse til bestridelse av utgiftene ved gamlemors død og begravelse. Til gaarden hørte en bækkekværn, vurdert for 3 rdl. Der nævnes ikke mindre end 12 fiskegarn, vurdert for 16 skill. pr. stykke. Paa gaarden var 2 tjenestepiker op en gut. - Gamle Ole Gaaserud blev begravet ved Efteløt kirke 16. mars 1792.

Av sønnerne blev Kristen og Arne gift med hver sin enke paa Hiarnes. Ole Olsen blev gift med en datter paa nabogaarden Grorud og nedsatte sig paa gaarden Grennes i Hov sogn i Jarlsberg, mens Elling forsvinder fra bygden. (I Sandsvørs Saga, side 222- 224, vil interesserte finde utførlige ættetavler om "Gaaserudgutterne")

Den yngste av sønnerne, Klemet Olsen, født på Kristiansmoen i Nes 1750, var 10 aar da han kom til Gaaserud. 30 aar gammel fik han forpaktningsskontrakt paa gaarden den 14. juli 1780, 6 dage efter skiftet efter foreldrene var sluttet. Han gav sig straks igang med at bygge nye huser paa gaarden. Disse vilde man ikke gaa i gang med førend forpagtningen til Klemet var sikker. Aaret efter var husene færdige. Paa laavedørene stod i min tid K.O.S. paa den ene og 1781 paa den anden, men ladene var da fornyet, mens stalden med 3 spiltaug og fjøset med 10 baaser var fra Klemets tid. Ladene var tækket med torvtak og fjøs og stald med spaan, de sidste med høie rummelige træ over. For sig selv stod et hus med lauvtræv, indeholdende et stort sauehus og to grisehus. Da dette blev nedrevet var jeg med at rive av torvtaket, og fant da et litet gult hefte med endel rablerier i som vi delvis ikke skjønte. Det var stukket ind mellom trøet og en av aasene. Jeg er senere kommet på den tanke at det maa ha været en avskrift av "Svarteboka", hvad skjulestedet ogsaa synes at bekræfte. Jeg tror den blev brukt til "spolepapir"! Eieren har formentlig været den belæste Johannes Klemetsen Gaaserud, som i begyndelsen av forrige aarhundre var skoleholder og "underklokker" i Tuft og Komnes i nogen aar, og om hvem det sagdes at "han kunde hele bibelen utenad". Stuebygningen var opført av malmfuru i 2 etager med en lang gang paa opsidan, tækt med torvtak og bordklædt med sirlig rafteklædning med smukt utskaarne dæksbord paa laftene. Bryggerhuset viste sig at være flyttet og var maaske den gamle stue paa gaarden, hvis det ikke var bryggerhuset fra før, det var firelaftet og tør ha været en separat stue ved siden av den gamle stuebygning. Det var for litet til en større familie. Ogsaa det var tækket med torvtak. Endelig var der vedskjul, badstue, smie, en potetkjælder nede paa jorden, sæterhuser og kvernhus. Kjelderhullet efter den gamle bygning laa et stykke nedenfor paa "tomtene" og lignet en omvendt kegle. Der laa jeg mangen gang i det bløte græs med mine vaagnende interesser for gamle minder. Dette hul holdt ikke vand i regnveir, formentlig har et lukkedike fra bunden av den suget vandet til sig. Fra tomten førte en hellelagt sti over en sumpig skraabakke hen til en halvt gjengrodd brønd. Nedenfor stuen var en liten akerlap, "Haga-tomten" og nedenfor der var "Hampelandet" og "Linlandet", ogsaa 2 mindre akerlapper. Rudimenter efter fjøs og stald med et par høie laftestener talte ogsaa sit stumme sprog til mig om "farne fædres gjerd". At der var kjelder under Gaaserud gamle stuehus synes noget rart, da kjeldere under husene i ældre tider, før potetdyrking hertilands blev almindelig opimot 1800-tallet var sjeldne. Men den har maaske været brukt til fersk fisk om sommeren og til rakfisk, sæterost, sylteflesk og maaske kaalrabi og næper om vinteren.

Den omhu og forsigtighet hvormed "gamle Klemet Gaaserud" som han kaldtes i motsætning til sønnesønnen, har stelt med husene på gaarden (væggene i stalden var høvlet indvendig) har han ogsaa anvendt på sit inventar. Hans gamle "Baltzer Bøe-Klokke" (som nu er i mit eie) med tilhørende stilige rosemalte kasse, det store rosemalte melkeskap og den store dobbeltseng med karnis og omhæng m. fl. andre ting tyder paa en mand med smak og ordenssans. Klemet Olsen Gaaserud blev 11. april 1770 gift med Tone Johannesdatter, Grorud, døpt 17de oktbr. 1753, død 23. febr. 1821. Selv døde han paa et besøk i Luksefjeld 15. novbr. 1828 og blev begravet i Slømdal. Klemet og Tone hadde 4 barn: 1 datter, Ingeborg, som døde 1786, 6 aar gammel og to døtre som vokste op, nemlig Anne, døpt i Gjerpen kirke 2. janr. 1788 og gift med Halvor Halvorsen Bø i Luksefjeld, og Ingeborg, født 1790, gift 1812 med Ole Andersen Lia i Efteløt og død 1821, samt sønnen Johannes Klemetsen, den ovenfornævnte skoleholder, døpt i Slømdals kirke 24. novbr. 1781, død, ifølge en familietradition for egen haand i Slømdal paa hjemreise fra Larvik 4. april 1819 og blev 8. s. m. begravet ved Slømdals kirke. Han var hjelpestevnevidne i Ytre Sandsvær og brukte Gaaserud for sin far. Han var gift med Torine Nilsdatter Mo fra Gjerpen, med hvem han ikke levet bra. Hun var født i 1788 og døde på Gaaserud 1855, som enke efter sin anden mand, Børre Torkelsen Limi fra Gjerpen. Han hadde svermet for Torine Mo som pike, og da han hørte at Johannes Gaaserud var død, skal han ha sagt, at han skulde avsted og fri, og egteskapet gik i laas. De blev viet 23de juli 1820, og levet siden godt sammen. Børre var en statelig mand, som vakte formelig opsikt naar han fremmøtte ved Efteløt kirke i fløiels kaftan med sølvbeslaaet livjord, knæbukser og sølvspændte sko og "haarpisk", maaske den saakaldte "marlok" som skjærmet mot onde vætter. Dette blev mig fortalt i min barndom paa Gaaserud, men jeg tviler nu paa om alt det er sandt. Børre var født på en av de vakre Limi-gaarde i Gjerpen, døpt 17. janr. 1791 i Gjerpen kirke og døde av slagtilfælde ved Marikjenn, nedenfor den gamle Gaaserudsøter 29. mars 1850. Han hadde fulgt dyrlæge Torkel Rogstad på Tveiten til pladsen Kollen for at tilse en syk ko, da han paa tilbakeveien pekte med skistaven opover lien og sa: "Der ser du sætra mi, Rogstad", og faldt bevisstløs om, og døde en stund efter han var bragt hjem. En av Gaaserudpladsmændene viste mig stedet som liten gut, og naar jeg, som ofte hændte, hadde ærind til Kollen, banket mit hjerte naar jeg passerte stedet. Børre Gaaserud var bjørnejæger. Han hadde "bjørnestille" i Sæterkollen. Jeg har sittet bak skyttergaren oppe paa det lodrette "bergufs" og tænkt mig i hans sted, og nedenunder beset den tømrede berge, hvori hestekadavret til "bjørnaate" var nedlagt, med overdækstokkene og stenene spredt omkring. Det fortaltes at han her skjøt to bjørner en bededagsmorgen. (Da bjørnemor laa død på aaten og bjørneungen skjønte det, satte den sig paa halen og holdt forlabbene frem som en bedende hund. Dette rørte Børre slik, at han en stund betænkte sig før han skjøt den ned, blev det fortalt.) Jeg har notert mig fra Sandsvørs tingbok at han den 8. juli 1839 fremla paa tingbordet paa Aaker tingstue skindet av 2 bjørner, skutt i Gaaserudmarken. Ogsaa hans stedsøn, Klemet Johannessen Gaaserud (senere Bø i Luksefjeld) anviste 20. oktbr. 1832 2 bjørneskind i retten paa Kongesberg tingstue.

Torine Gaaserud hadde med Johannes foruten Klemet Bø, født 1812, død 1878. 3 døtre som blev gifte i Luksefjeld, og med Børre 2 døtre og 1 søn, Nils som var lit rar av sig. Den ene datter, Anne Turine, døde 1857, 22 år gl. i barselsseng med et uegte barn, og den anden datter, Karen Kristine blev kort efter farens død gift med hans tjenestegut, en forbindelse som faren skal ha været imot, men som gik glat, da Vorherre ryddet ham avveien. Gutten het Hans Larsen, født i Slemdal 2. aug. 1826 av foreldre ungkar Lars Jacobsen Øvrebo og pike Johanne Olsdatter Ødegaarden. Hans og Karen blev viet i Efteløt kirke 23. april 1850 og utvandret til Amerika vaaren 1857. De kjøpte sig farm i Wisconsin, nær byen Milwaukee, og kaldte den gaard de anla der for Gaaserud. Efter Hans Larsen fik min far Ole Torstensen Gran, gaarden Gaaserud, hvorom det var en smule rift. Men far fik den fordi min mor nedstammet fra Ole Olsen Gaaserud. Hun var sønnedatter av Arne Olsen Gaaserud, som altsaa var mors bedstefar. Hun het Ingeborg Karin Olsdatter. Vaaren 1873 overdrog far, med godseier Treschows samtykke, Gaaserud til sin brorsøn Torsten Nilsen Gran, gift 1872 med Maren Andrine Olsdatter Lia. De hadde Gaaserud fra 15. april 1873 til 15. april 1878, da de flyttet til gaarden Løvås i Lardal. Gaaserud overtokes derpaa av brødrene Ole og Knut Anderssoner Grorud, som delte gaarden i to dele. Ole fikk hovedbøllet og Knut den nye gaard hvor nye huser blev opført i det nedre jorde. Det er nu hengaat snart 60 år siden jeg den 6. april 1857 for første gang satte min fot i den store bjelkestue paa Gaaserud, og meget kunde jeg ha at fortelle om livet på denne vakre fjeldgaard i de 14 aar jeg bodde der, men det faar være til en anden gang.

I stykket I har jeg omtalt to avskrifter fra Sandsvørs sogneprestarkiv, oversat fra oldnorsk 1734 av sorenskriver Glatved for Syver Anonsen Bø (1682-1739) Den ene avskrift er i behold, men av den anden haves bare begyndelselinjen. Ved at gjennemse nogen notater jeg tok i 1896, ser jeg at jeg da har fat i et pergament i riksarkivet, omhandlende Mykle-og Verlevandene, men da det angaves at være falskt, gjorde jeg ikke forsøk paa at desifferere det. Det er en vidneførsel, datert 6. oktober 1572, optat på Heidesäteren i Skoger (Sæter formentlig til gaarden Heidinsrud som nævnes 1544 og 46 og nu indlemmet i Drammens by) Da Velevandene er bokstavert Verlevandene som i avskriften av det angivne aar 1471, saa angaar det ganske visst de 2 pund ørret til Efteløtpresten. Vidneførselen er ogsaa avfattet paa oldnorsk og skriver sig visstnok fra samme haand som originalen til den bevarte avskrift, antidatert korsmesse om vaaren (3dje mai) 1471, hvis dette aarstal ikke bare er en læse-eller skrivefeil av sorenskriver Glatved. Det ser ut som om originalforfatteren har hat et ældre dokument foran sig, hvis dato han har benyttet i 1571, da Ingeborg Tronsdatter Evju endnu levet. De 2 pund ørret, som Gaaserudfolkene betalte til presten paa Efteløt indtil 1780-90-aarene, nævnes ikke i Sandsvørs mensalregister i "den røde bog" 1395, men først i Povel Huitfeldts stiftsbok 1575, og er saaledes skjenket Efteløtpresten mellem disse to aarstal og antagelig en gang i 1400-aarene. I stiftsboken av 1575 kaldes Velevandene for Veglim fiskevand. Vidneførselene paa Efteløt og Heidesäteren er maaske optat i anledning av at det har været motstand mot erlæggelsen av fiskeavgiften enten av Evjukonen eller Gaaserudfolkene. Det tør derfor maaske forholde sig saaledes at disse to dokumenter ikke egentlig er helt falske, da de hviler paa bevisst historisk grundlag, tiltrods for at bruken av pergament og oldnorsk sprog er et noksaa fældende bevis. Forfatteren kan jo ha været en ældre norsk mand som ikke har kunnet skrive dansk, men derimot været bevandret i sit morsmaal. Vi fik jo ikke de gamle norske love oversat til dansk før i 1604.

Hvorledes disse dokumenter har kunnet havne paa Bø, er let at skjønne. "Efteløt rette stemmestue" blev flyttet fra prestegaarden til vestre Evju, hvor lensmanden, Tore Asbjørnsen, Ingeborg Tronsdatters mand, bodde en rum tid efter reformationen. Evju nævnes som tingsted 1594 og 1601, længe efter Tores død. Derfra kom tingstuen til Bø (nuværende nordre Bø) hvor disse breve er blit liggende, efterat andre mulige arkivsaker er blit forskuslet. Syver Bø's far, bedstefar og oldefar bodde efter hinanden paa gaarden. Eierne 1593 hette også Anund Bø. Saa kom Morten Anundsen, saa Anund Mortensen (død 1701) og endelig vor Syver Anonsen som har faat lyst til at vite hvad disse dokumenter har indeholdt og faat Glatved til at tyde dem for sig, og derpaa overlatt oversættelsene til provst Wulff, som paa den tid var sogneprest i Sandevær og tillike jurist paa sin hals.

"Heid'gaarden"

Av O. T. Gran

IV. (Siste stykke)

Da U. F. Gyldenløve i 1670 kjøpte Fritsøe herregaard, som fra 1623 hadde tilhørt familien Lange, for 27 450 daler og av Gyldenløves halvbror, kong Kristian den femte, i 1671 blev opheiet til grevskap, hadde Gyldenløve faat indløsningsret av jordegods i Sandsvør og ret til første tømmerkjøp ved kongebrev av 26. septbr. 1670. Før den tid hadde han erhvervet flere gaarder i Sandsvør av Lange-godset (den siste eier gik fallit), samt Grosvold og Saamastad av krongodset, som han altsammen senere solgte. Han fik privilegium på Fritsøe 14. mai 1673, fornyet 16. septbr. 1689.

Foruten Grorud og Gaaserud hadde han allerede faat den adelige sædegaard Tislegaard i Hedenstad anneks ved skjøte av 27. aug. 1683, vistnok som gave av kongen, da ingen kjøpesum nævnes. Skjøtet er utstedt på kongens vegne av daværende foged Jørgen Dessow. Gaarden fulgte senere eierne av Larviks grevskap.

Naar disse ting nævnes her, kommer det av, at der 100 aar senere holdtes takstforretning paa Tislegaard den 20. mai 1788 over denne gaard samt Gaaserud og Hellebergskogen.

Skjønt det ikke vedkommer "Heidgaarden", tar jeg ogsaa med, for den historiske interesse det har, litt om de to andre eiendomme, da disse tre er de eneste eiendomme som har været grevegods i Sandsvør, idet jeg dog tar Gaaserud først. Som representant for grev Fredrik Ahlefeldt-Laurvigen møtte ved forretningen revisor Ostenfeldt. Begge lensmændene Rogstad var nærværende, og følgende 6 laugrettesmænd tilstede: Haldor Trulsen Omholt, Sjul Asbjørnsen Omholt, Lars Halvorsen Rud, Sjul Ellefsen Lauar og Peder Helgesen Muggerud. Alle synes at være valgt av hensyn til personlig kjendskap til Myklevandseiendommene. (De to sidste var medeiere i Sørmyrmarken).

Om Gaaserud er protokollert: "Som disse eiendomme var retten tilfulde bekjendt saavel i henseende til gaarden Gaaseruds agre og enger, som ogsaa i henseende til samme eiendommers tilliggende vidløftige skog og mark, hvorudi findes god veksterlig skog, og overflødig skog til kulleved som aarligen drives til det høigrevelige Fritsø jernverk. Likeledes endnu god sagtømmereskog til Fritsø sagbruk, saa blev bemeldte gaard Gaaserud, skyldende 1 hud (= 5 lispd.) med underliggende husmandspladser, og halve delen i Evju sæter-skog, av retten tilsammen andsat til og taksert for den summa 700 rdl., - skriver syv hundrede riksdaler, - hvormed denne forretning blev sluttet". Samme dag blev Hoppestul skog taksert for 200 rdl. Grunden eies av brukeren, Hellebergskogen eller halve Evju sæter-skog blev ansat til 100 rdl.; et hundrede riksdaler, da grunden ikke tilhørte greven, og skogen var meget uthugget. Eiendommen betragtedes - som man ser - som et underbruk under Gaaserud.

Halve Evju sæter kaldes i Middelalderen "Hidbergsluten", senere "Hibergsluten". Den anden halvdel er det nuværende Sørmyr med tilliggende skog. Denne eiendom eides 1788 av et interessentskap kaldet "Sørmyrskogens Interessentskap" og var av dette bortforpagtet til 5 sigdøler paa 80 år fra 1738. Et delbrev av St. Halvardsaften 1444 - delingen er altsaa av gammel dato - er oftere blit irettelagt ved senere tvistigheter om delene mellem Sørmyrskogen og Hellebergskogen. Men nærmere om dette hører ikke herhen. Mellom aarene 1353 (straks efter den sorte død) og 1411 synes begge dele at ha hørt sammen.

Tislegaard: " - hvormed blev forevist en grundbok over Tislegaards grunder for 1785, hvorav sees at alle de tomter og løkker, Tislegaard tilhørende, findes optegnet at være ialt 162 og andsatte i grundleie aarligen for 72 rdl.

(eller) 90 rdl., iberegnet Gomsrud grøsløkke, som for sig selv er bortbygset og hvorav desuten svares aarlig grundleie eller avgift 20 rdl. av nuværende bruker Ole Nilsen, der selv var nærværende og avlagde denne forklaring".

Taksten blev 2 000 rdl. for Tislegaard og Gomsrud tilsammen.

(Tislegaard blev i 1735 indlemmet i Kongsberg byterritorium, og tapte i 1821 sine adelige rettigheter. Dens historie byr på adskillig av interesse likesom nordre Myklevands historie, men begge har intet med dette emne forøvrigt at gjøre.)

Gaaseruds indmark har oprindelig bestaaet av et større indjorde og en separat indhegnet løkke, som senere blev bebygget og gik under navnet Gaaserud offisielt, men i praksis beholdt sit oprindelige navn Løkke. Den kaldtes ofte nordre Gaaserudpladsen. En Simon Olsen Gaaserud bodde her i 1775, da han hadde sønnen Ole til daapen, og i 1779, da han blev stevnet for gjæld. Etter ham kom Kristen Larsen, født 1751, gift i 1779 med tjenestepike paa Gaaserud, Kjersti Evensdatter. Kristen fik bygsel paa Løkke 8. april. De hadde sønnen Lars, døpt 5. mars 1780. Kristen døde straks efter, hvorpaa Kjersti blev gift med Torkel Olsen Løvaas; de levet begge i 1801 og hadde da sønnen Ole og 4 døtre. Kjersti døde før 1810, da Torkel blev gift med enken Tore Marie Dammen og flyttet til Arkoset. I 1828 flyttet de til Lardal, vistnok til Løvaas. Torkels søn, Ole Torkelsen, fik Løkke 1810. Han blev gift og viet i Slemdal nytaarsdag 1814 med Inger Sjulsdatter Toa, datter av Sjul Sjulsen Toa, og Dortha Pedersdatter. Derpaa kom de folk som bodde på Løkke i min barndom til pladsen. Det var Ole Reiersen Grorud, født på Kongsberg 14. april 1818 av foreldre Reier Olsen Skjønne og Gjertrud Kittelsdatter. Han blev konfirmert i Slemdals kirke 2. mars 1834 "med liten kundskap og god opførsel". Saa kom han til prokurator Lorentz Henschien på Myre i Øvre Sandsvær og avanserte til "husbondskar". Her blev han gift 14. oktober 1847 med Karen Kristine Enersdatter Brua eller Verket. De utvandret i 1873 til Amerika. Et par sønner reiste før, de andre barna med foreldrene. Ole Reiersen var en hyggelig mand. Han var ofte paa Gaaserud og tømret og snekret, og han var meget nævenyttig. Han hadde egen smie paa pladsen. Han var lei til at lyve og bande, vistnok av vane, men samtidig morsom og behagelig at omgaaes; men hans kone Karen, var et slemt menneske, ren djævel baade mot ham og os som nærmeste naboer. Etter Ole kom Anders Olsen Viern, gift med Pernille Knutsdatter Stendalen. De flyttet senere til Toa. Om de senere beboere her har jeg intet at berette, likesom de endnu ikke tilhører historien.

Søndre Gaaserudpladsen kaldtes offisielt Arnepladsen, men hvorfor, fik jeg ikke vite. Gjetter derfor paa at den har navnet efter min mors bedstefar Arne Olsen Gaaserud, som maa ha bygget den, men gaat fra den igjen, da han blev gift med en enke paa Hjarnes og flyttet dit. Pladsen nævnes ikke i folketellingen 1801 og henlaa da vistnok under Dammen, som den oprindelig var en del av. Men pladsen maa ha været bebodd efter at Arne Gaaserud i 1782 blev gift til Hjarnes. Ti i 1783 døde en Hans Gaaserudeies søn Jon, 9 aar gammel, og blev begravet ved Slemdals kirke. Saa nævnes 1811 Jon Aslesen Gaaserud som dette aar blev gift i Slemdal med Maren Olsdatter Saga. Datteren Karen blev født 1812. Den næste beboer var Lars Jonsen, som i 1825 blev gift med Helene Jakobsdatter Rundhaugen fra Lardalskroken. Hun døde av slagtilfælde 7. jan. 1864, 68 aar, som enke efter sin anden mand Kittil Olsen, død 26. jan. 1856. Helene hadde i første ekteskap datteren Live Torine Larsdatter, født 1825, som blev gift 15. april 1848 med Knut Olsen Ormetangen fra Hedenstad, som tjente paa Gromstul i Gjerpen. De flyttet paa sine gamle dage til Lipladsen i Eftelet og døde der. Ældste søn Ole Knudsen Hovsmoen, født 1849, død 1917, var min mest ayholdte barndomsven i Gaaserud. Pladsens ældste stue stod endnu i 1860; den hadde et litet blyvindu i søndre væg, som jeg da syntes var snodig.

Dammen, den sydligste av Gaaserudpladsene, laa oprindelig paa det lille næs ved Mykle eller Nøkledammen. Ogsaa den ældste stue der husker jeg; den laa like ved den da bebodde stue med kjøkken og gang nær østre damende. Den nuværende stuebygning blev opført i 1860-aarene. Den første beboer nævnes 1801. Det var Even Johnsen, med hustru Tore Marie Johannesdatter. Havar 64 aar og Tore 48 aar. De hadde 7 barn: Kristian, Gunhild, Maline, Johan, Anne, Fredrik og Even, fra 15 til 2 aar gamle. I 1820 fik Bjørn Olsen bygsel paa Dammen. Han hadde med sin første hustru sønnen Nils som druknet i brøtningen i Slømdalselven, 23 aar. Bjørn Olsen Dammen giftet sig da han var 79 1/2 aar med en 60 aar gammel enke Live Østensdatter den 26de desbr. 1836. Nogen aar efter døde han. Den 12. oktbr. 1841 blev Dammen bygslet av Anders Jørgensen (vistnok skrivefeil for Bjørnsen). Efter ham kom den mand til Dammen som bodde der i min barndom. (Naar han blev drukken kaldte han sig "Damfilla" -. "Trur du Damfilla er klein - hæ?"). Det var John Johannessen Grindlie fra Luksefjeld. Han tjente i Bøherred hvor han rømte av tjensten og ble derfor dømt til en bod av 7 1/2 spd. Han blev gift 4. oktbr. 1844 med Karen Kristine Olsdatter Rønningen paa Slømdalsskogen og lot sig vie i Lardal. Vaaren 1844 kom han til Arkoset. Den 11. novbr. s. a. blev det ved tingsvidne optat av foged Bautz bragt paa det rene at han for armods skyld ikke kunde betale den ovennævnte mulkt. Anders Bjørnsen Dammen vidnet at han hadde laant sin eneste ko av en mand i Hedrum. I 1853 kom han til Dammen, og var i mange aar brøtningsformand for Treschow. Paa sine gamle dage flyttet han til Toa, hvor han døde, mens enken og barna reiste til Amerika. Han hadde 2 sønner som var idioter. Dammen blev siden bolig for Treschows "skogfuter". En av dem var i flere aar min bror Olaus Levaas, født paa Gaaserud 1857, død paa Kongsberg 1914. Arkoset blev anlagt 1784 av Even Johnsen, som 7. juli s. a. fik bygsel derpaa mot 2 rdl. i aarlig avgift til hovedgaarden. Alle pladsene var dengang ikke særskilt skyldsatt og betalte derfor avgift til Gaaserud, men min far opkravde den ikke. Derimot fik han pladsene skyldsatt et av de sidste aar han bodde der. I 1793 gjorde kjøbmand Teisner paa Kongsberg indførsel i rydningsretten i Arkoset for ca. 86 rdl., og Even og hans kone flyttet til Dammen. Enken Tore Marie Johnsdatter blev 23. juni 1810 gift med Torkel Olsen Løkka, som tok bolig i Arkoset som da hadde staatt ledig i flere aar, indtil Tore flyttet dit som enke. Tore var et uregjerlig fruentimmer, som sorenskriver Styhr i 1790 kalder "et quindfolk av den nederste classe blandt publikum, som ikke ved en god opdragelse har forfinet dens sader og talemaater." Hun blev nævnte aar dømt til bøter, 4 rdl. til tugthuset i Kristiania og 4 rdl. til justiskassen samt 7 rdl. i omkostninger, for overfald paa Klemet Gaaseruds kone. Denne historie har sin interesse. Tore Dammen kom til Gaaserud for at laane en stut. Mor Gaaserud kravde henne ubetalt avgift av pladsen. Tore blev sint og skjældte Gaaserudfolkene for tyver og skjælmere, hvorpaa mor Gaaserud viste hende døren og lukket den op for hende, idet hun kaldte Tore en "fantetøve". Tore grep et vedtre og gik paa. Begge var høyst frugtsommelige. Mor Gaaserud værget for sig med haanden og retirerte baklængs, faldt over en seng og forslog sig saa hun maatte ligge i to dage. "De var ikke beskjenket, og overfaldet foregik ikke paa en søndag". Tore sattes under tiltale. Forhør paa Aaker 8. juli 1790, hvor gaardens to piker, Kari Gulliksdatter og Ingeborg Henriksdatter, avhørtes. Den 18. aug. s. a. fik Tore Dammen ovennevnte dom.

Et par maaneder efter sit giftermaal med Torkel Løkke blev Tore arrestert og sat under tiltale for tyveri. Han bodde efter Even Dammens død en tid paa Arkoset. Nordenfor Arkoset laa dengang en sæter som Gaaserudfolkene bortleiet til saudeheringer. Den laa ved Mykle og kaldtes Sandvikstulen. Brukerne var Gudmund Holte og Hans Farvolden. Fra dem og deres 2 sæterjenter hadde Tore stjaalet ost og smør og endel klær m.m. Hun sat i londsmandsarresten paa Aaker og fik sin dom den 10. novbr. 1810. I denne blev medregnet tyveri av 10 fiskegarn fra Sjul Hoppestul en søndagsmorgen i Ramsvandet og Arkevandet. Hennes stedsøn Ole Torkelsen Løkke, Klemet Gaaserud og tjener Peder Halvorsen Her fik hun ett aars tugthus. Hun kom tilbake til Arkoset og bodde der i flere aar, til hun og Torkel flyttet til Lardal. (Denne Sjul Hoppestul var ganske vist den Sjul Bestul som 1790 var forlovet med Ingeborg Gaaserud d. y. Det fortaltes at han senere kom til Lauar i Hedenstad.) Efter Torkel kom Ole Olsen og hans kone Ingrid Knutsdatter til Arkoset. De var fra Gransherred. Sønnen Knut reiste til Amerika, og jeg var i Arkoset mange ganger som liten gut og leste og skrev Amerika-brev for de to gamle. Derfor fik jeg et par smaa furuski. De hadde 3 sønner og...døtre. Konen, som intet dugne i nogen retning, hadde en stor, rød tunge som hang ut av munnen paa hende. Gamle Ole var derimot en nøthendt fyr. Armoden var ofte stor paa pladsen. Naar han ikke hadde mere mat i huset end lit geitemelk, kom han ofte til os for at tiltuske sig mel og andre matvarer for saker han hadde gjort, en gang med et stort drøftettraug av asp med blikksold i bunden, en anden gang med en solid høvelbænk med skruer o.s.v. For den sidste fik han en tønde byg. Men alltid var han i godt humør.

"Det er fule folk i Arkoset, de æter det de har", sa han. Sommetider sa han, naar han ikke hadde mat: "Eg er lensmand". (læns paa mat) Baade han og konen reiste til sønnene i Amerika, da de var 70-80 aar gamle og Ole var næsten blind. Efter ham kom Ole Toresen Romsdalen og hustru Kari Slettekol. Derpaa bodde Johannes Johnsen Dammen, født 1849, og hans første kone som døde der. Han blev derpaa gift med Karen Nystua (Meskestad) og reiste til Amerika. Nu er pladsen utlgt til sæter. Den femte Gaaserudplads var Viern, midtveis mellem Surlien og Gaaserud. Den blev anlagt i 1839-aarene av Knut Henriksen Busland fra Eker. Han var kommet i straf for at ha fungert som falsk kaveringsmand, fortaltes der, og hadde ryddet sig bolig der i vilde skogen, men like ved 4 fiskerike vand. Han nævnes som vidne under en opgangsforretning mellom Myklesæter-og Sørmyrsæter-skogene den 11. august 1845, hvorunder et debrev av 1764 blev fremlagt. En sæter kaldet Sjulstul, anlagt av Sjul Lauer blev nektet bruk. Denne forretning har sin spesielle interesse derved at cand. jur Johan Sverdrup, den senere stortingsmand for Larvik og tilsidst statsminister, møtte som fuldmægtig for Treschows sakfører, Wulfsberg, den eneste gang som Johan Sverdrup antagelig satte sin fot paa Sandsvørs grund. Knut Viern bygget sig en firkantet skorstensstue med gang foran og laave med 2 smaa lader og fjøs og stald i enderne. Han hadde en liten brun hest som han foret med aspeløv og rognskav (bark) saa den var fet som en gris. Kuer og sauer hadde han ogsaa. Han hadde størlader ved flere myrer. Jeg husker godt hans furede ansigt og grove basstemme. En gammel pike, Kirsti Nilsdatter Goli, var hans husholderske. Hendes uegte søn Nils var hos hende. Knut var en flink bødker. Han gjorde blandt andet det store springavndskar, som stod paa tunet paa Gaaserud for min far. Paa hans gamle dage drog Kirsti og Nils fra ham, hvorpaa han overdrog pladsen til Anders Olsen Ormetangen, hos hvem han døde 27. mars 1869. Jeg var i begravelsen og gjenspikret med egen haand hans kiste, hvorpaa jeg paa ski drog foran likfølget til lensmans Th. Foss og meldte dødsfaldet, med den beskjed om hans alder (fra hans egen mund, før han døde) at han var "født i det aarstal med to ottetal" (1788). Efter Anders Olsen var der et par brukere paa pladsen; men nu er den forlængst utlagt til skog. Hermed avslutter jeg min fragmentariske fremstilling av "Heid"gaardens" og dens underliggende bosteders ældste historie, som jeg har skissert kortest mulig. Min hensigt med denne skildring er alene at vise mine sambygdinger hvordan en gaardshistorie tar sig ut, saaledes som den vil bli i "Sandsvørs saga", hvis nogen vil hjelpe til at den kan utkomme, og jeg kan se min kaus til at fuldføre den efter planen.

Kristiania, 31. mai 1917.
T. O. Gran.